

ДІАГНОСТИКА РОЗВИНЕНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті окреслені особливості діагностичного інструментарію щодо вимірювання рівня розвиненості економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органами Державної прикордонної служби України. Враховуючи структуру економічної компетентності, систематизовано та уточнено критерії та показники розвитку досліджуваної компетентності: мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний. Запропоновано оцінювати розвиненість економічної компетентності за трьома взаємозалежними і послідовними рівнями: низький, середній, високий. Перспективами подальших досліджень є проведення педагогічного експерименту щодо формування економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органами Державної прикордонної служби України.*

***Ключові слова:** професійна компетентність, економічна компетентність, діагностика, показники, критерії, рівні.*

Вступ. Забезпечення ефективної протидії сучасним викликам та загрозам прикордонній безпеці України обумовлює необхідність підвищення якості підготовки керівних кадрів Державної прикордонної служби України (далі - ДПСУ), розширення переліку компетенцій, якими вони повинні оволодіти з метою успішного виконання завдань в різних сферах професійної діяльності. Враховуючи сучасний досвід управління органами ДПСУ, особливої актуальності набуває проблематика фінансово-економічної діяльності, успішне вирішення якої перебуває в прямій залежності від належного рівня розвиненості економічної компетентності керівників. Розвиток означеної якості потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, насамперед, в умовах вищого військового навчального закладу. З'ясування ефективності такого впливу вимагає розробки та застосування релевантних діагностичних процедур з чітким визначенням критеріїв та показників оцінки досліджуваного педагогічного явища.

Останні дослідження та публікації. Проблема розробки діагностичного інструментарію для оцінки розвиненості професійних

компетентностей у фахівців різних галузей є предметом численних педагогічних досліджень. Визначенням критеріїв та показників розвиненості економічної компетентності як складової професійної компетентності займалися С. Вітер, В. В. Дивак, О. С. Падалка, В. Приступа, С. В. Стеблюк та інші вчені. Результати аналізу їх наукових праць [2; 4; 8; 9; 10] свідчать про відсутність єдиних підходів щодо оцінки та визначення рівневої структури досліджуваної якості. Окрім того, визначаючи показники розвиненості економічної компетентності, науковцями не достатньо повно враховуються вимоги щодо підготовки фахівців за другим (магістерським) рівнем вищої освіти.

Метою статті є визначення та обґрунтування критеріїв, показників і рівнів розвиненості економічної компетентності майбутніх магістрів управління органами ДПСУ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діагностику розвиненості економічної компетентності майбутніх магістрів управління органами ДПСУ (далі – слухачів) необхідно проводити, спираючись на спеціально розроблені критерії та показники. Це дає можливість скоригувати та оптимізувати процес професійної підготовки офіцера-керівника, здатного на основі ґрунтовних економічних знань, умінь, навичок і особистісних якостей результативно здійснювати управління фінансово-економічною та господарською діяльністю органів ДПСУ в сучасних умовах.

З результатами аналізу теоретичних джерел [1; 2; 3; 7] нами уточнено поняття «критерій», під яким слід розуміти сукупність сутнісних ознак, які дають можливість зробити висновки про стан і рівень її сформованості, при цьому ступінь сформованості визначається в конкретних показниках, які характеризуються у свою чергу низкою ознак.

Аналіз педагогічної теорії і практики дає можливість окреслити загальні вимоги до визначення та обґрунтування критеріїв, а саме [1; 2; 3; 5; 7; 11]:

1) критерії повинні відображати основні закономірності функціонування і розвитку аналізованого явища;

2) за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між всіма компонентами аналізованого явища;

3) критерії повинні розкриватися через показники, за якими можна судити про більший або менший ступінь вираження даного критерію;

4) критерії повинні відображати динаміку вимірюваної якості в часі та просторі;

5) якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними та доповнювати один одного.

Для визначення критеріїв, показників та рівнів розвиненості економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органами ДПСУ нами проаналізовано підходи, які можна використати або адаптувати для вирішення проблематики нашого дослідження. Так, С. Вітер визначає та обґрунтовує критерії розвиненості економічної компетентності з такими показниками: мотиваційно-ціннісний (ставлення до обраної професії, прагнення і здатність до самоосвіти), когнітивно-пізнавальний (рівень засвоєння базових економічних знань, розвиненість сучасного економічного мислення), діяльнісно-практичний (рівень засвоєння базових економічних умінь і навичок, рівень володіння інформаційними технологіями, наявність досвіду економічної діяльності), особистісно-професійний (рівень прояву професійно-значущих якостей на основі самооцінки). Згідно аналізу наукових підходів до характеристики рівнів сформованості виділено три рівні сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів: низький, середній, високий [2].

В. Приступа виокремлює на основі компонентів економічної компетентності майбутніх інженерів радіозв'язку такі критерії та показники її сформованості [9]:

інтелектуально-пізнавальний – наявність економічних знань, засобів використання економічної інформації, яка визначається за допомогою показників повноти, глибини та міцності засвоєння знань;

ціннісно-мотиваційний – сформованість економічного світогляду та морально-ціннісної мотивації до економічної діяльності, показниками якої є позитивні мотиви економічної діяльності, сприймання економічної компетентності як цінності;

діяльнісно-творчий – вміння ефективної економічної діяльності.
Показники: характер вмінь економічної діяльності.

Використовуючи зазначені критерії та показники, В. Приступа виділяє три рівні сформованості економічної компетентності: високий, середній, низький.

Досліджуючи економічну підготовку молодших спеціалістів сфери кооперації, С. Стеблюк виділяє у її структурі мотиваційний, функціональний, рефлексивний, особистісно-ціннісний компоненти. Показниками сформованості економічної готовності стали: наявність мотивації до навчання та мотивації до професійної діяльності (за мотиваційним компонентом); знання економічних категорій, законів, набуття практичних умінь і навичок, наявність навичок самостійної роботи, здатність до інтуїції та прогнозування (за функціональним компонентом); самопостереження, самоаналіз, ідентифікація (за рефлексивним компонентом); знання основних цінностей та вибір їх (за особистісно-ціннісним компонентом). Серед рівнів виокремлено: за функціональним і мотиваційними компонентами – початковий, середній, достатній, високий; за рефлексивним і особистісно-ціннісним компонентами – початковий, середній, високий [10].

У дослідженні К. Масленнікова за критерії оцінювання рівнів сформованості професійної компетентності обрано компоненти ключових компетентностей та конкретизовано показники критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх економістів, а саме [7]:

мотиваційно-вольовий критерій – усвідомлене бажання досягти певних успіхів у професійно-економічній підготовці; прагнення актуалізувати одержані економічні знання на практиці; розуміння важливості підвищення професійно-економічної підготовки протягом життя; спроможність співпрацювати у команді (групі); прагнення розуміти мотиви інших до діяльності;

функціональний критерій – свідоме одержання знань у професійній економічній підготовці; уміння інтерпретувати професійні знання в уміння та навички; набуття досвіду від тих, хто є авторитетом, та інших джерел; усвідомлене сприйняття законів управлінської діяльності; здатність швидко приймати рішення та нести за них відповідальність; спрямованість особистості на розвиток професійно-економічної культури;

комунікативний критерій – спроможність до вільного оперування інформацією та уміння міжособистісного й професійного спілкування; уміння подавати інформацію з урахуванням потреб аудиторії; спроможність вирішувати конфліктні ситуації у професійно-економічній діяльності; уміння етично себе поводити у професійно-економічній сфері, застосовуючи знання культури; уміння вести документацію (звіти, бухгалтерські папери, уміння працювати з програмами “1С”); здатність розмежувати професійно-економічні завдання за рівнями складності; здатність до креативних рішень у професійно-економічній діяльності;

рефлексивний критерій – спроможність осмислювати власні дії у професійно-економічній діяльності; уміння усвідомлено контролювати рівень професійного саморозвитку; здатність до самореалізації та самовдосконалення; спроможність до самооцінки під час взаємодії у команді та особистої відповідальності щодо ефективності сумісних дій команди; усвідомлення себе як носія відповідної культури.

За результатами аналізу зазначених наукових підходів критерії розвиненості економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органами ДПСУ ми розглядаємо як сукупність сутнісних ознак, які дають

можливість зробити висновки про стан і рівень її розвиненості, при цьому ступінь розвиненості визначається в конкретних показниках, які характеризуються у свою чергу низкою ознак. Враховуючи структуру економічної компетентності [6], нами виділено та обґрунтовано критерії розвитку досліджуваної компетентності в майбутніх офіцерів органів управління ДПСУ, а саме: мотиваційний; когнітивний; операційний; особистісний.

Показниками **мотиваційного критерію** є:

усвідомлений вибір своєї подальшої професійної діяльності у складі керівних кадрів відомства;

прагнення стати професіоналом;

ставлення до економічних процесів країни, зокрема прикордонного відомства;

самостійне поглиблення і вдосконалення знань з управління фінансово-господарською діяльністю ООДК;

усвідомлення значущості економічних знань для практичного життя і професійної діяльності;

прагнення подолати внутрішні перешкоди, що виникають у професійно-економічній підготовці;

спроможність співпрацювати у команді (групі).

Рівні розвиненості економічної компетентності слухачів за мотиваційним критерієм:

Низький рівень. Слухач критично налаштований на процес вивчення економічних дисциплін, не усвідомлює важливості економічної компетентності для майбутньої професійної діяльності та практичного життя.

Середній рівень. Слухач в основному позитивно налаштований на процес вивчення економічних дисциплін і усвідомлює значимість економічної компетентності для майбутньої професійної діяльності та практичного життя.

Високий рівень. Слухач позитивно налаштований на процес вивчення економічних дисциплін, усвідомлює значимість досягнення високого рівня успіхів у економічній підготовці, прагне актуалізувати одержані економічні знання на практиці та постійно їх удосконалювати.

Когнітивний критерій - володіння професійно-важливими знаннями (фахові-спеціальні, управлінські, нормативно-правові, науково-методичні, предметні), що дозволяють майбутнім офіцерам управління органами ДПСУ здійснювати керівництво фінансово-економічною діяльністю підпорядкованого підрозділу.

Показники когнітивного критерію - ступень володіння знаннями щодо: нормативно-правової бази, яка регламентує фінансово-економічність діяльність відомства;

основних понять і категорій бюджету, бюджетної системи, бюджетного процесу держави;

сутності та змісту фінансово-економічної діяльності ДПСУ;

особливостей організації та ведення фінансово-економічної та фінансово-господарської діяльності в ДПСУ;

порядку організації фінансового планування, складання і виконання кошторисів доходів та видатків ООДК;

порядку організації та проведення контрольних заходів фінансово-економічної діяльності відомства.

Рівні розвиненості економічної компетентності слухачів за когнітивним критерієм:

Низький рівень. Знання у слухача не сформовані, пізнавальні завдання виконуються під керівництвом викладача; факти та явища описуються інтуїтивно, без розуміння взаємодії між ними.

Середній рівень. Слухач володіє знаннями лише основного матеріалу, окремі елементи розрізнено; оперує понятійно-термінологічним апаратом за допомогою викладача; аналізує факти і явища під контролем викладача; переносить знання на нову ситуацію, але зачасти репродуктивно.

Високий рівень. Слухач показує систематизовані та узагальнені знання щодо фінансово-економічної діяльності прикордонного відомства; свідомо оперує необхідними фінансово-економічними поняттями та термінами; аналізує явища та факти фінансово-економічної діяльності; здійснює вільне перекладання знань на нову ситуацію; активно використовує отриманні знання.

Операційний критерій дає змогу виявити рівень розвиненості практичних умінь і навичок слухача щодо управління фінансово-економічною діяльністю та складається із наступних показників:

- проведення аналізу фінансово-економічних показників;
- виконання фінансово-економічних розрахунків, робота з таблицями;
- раціональне та самостійне виконання практичних завдань;
- ефективне використання навчального часу;
- перенесення умінь на інші практичні ситуації;
- бажання приймати участь в фінансово-економічній діяльності підрозділу ООДК;
- використання фінансово-економічних знань для пояснення фактів навколишньої дійсності.

Рівні розвиненості економічної компетентності слухачів за операційним критерієм:

Низький рівень. Слухач володіє лише окремими вміннями; завдання виконує лише під керівництвом викладача; не може перекладати вміння на інші практичні ситуації; фінансово-економічну дійсність аналізує із ускладненнями, на підставі життєвого досвіду, не використовуючи економічні знання; уникає участі у фінансово-економічній діяльності.

Середній рівень. Слухач аналізує фінансово-економічні документи; проводить розрахунки, працює із таблицями під керівництвом викладача. Епізодично приймає участь у фінансово-економічній діяльності, не завжди використовує знання для пояснення фактів.

Високий рівень. Свідомо аналізує економічні документи; виконує розрахунки, працює із таблицями, приймає участь у фінансово-економічній діяльності; використовує знання для пояснення фактів навколишньої дійсності; вміє вести ділові бесіди, використовуючи результати аналізу фінансово-економічної документів.

Особистісний критерій – виражає прояв особистих значущих якостей, які набувають свого розвитку в процесі фахової підготовки.

За показниками особистісного критерію оцінюються особисті якості: ініціативність, мобільність, самостійність прийняття управлінських рішень, критичність мислення.

Рівні розвиненості економічної компетентності слухачів за особистісним критерієм:

Низький рівень. Якості проявляються слухачем рідко, не усвідомлено, відсутня позитивна мотивація до розвитку необхідних якостей, відсутній інтерес до майбутньої професійної діяльності.

Середній рівень. Якості проявляються у відповідності до конкретної ситуації, що викликає інтерес слухача. Він починає усвідомлювати значимість даних якостей для майбутньої професійної діяльності керівника ООДК.

Високий рівень. Якості проявляються завжди. Слухач усвідомлює значимість даних якостей для майбутньої професійної діяльності.

Запропоновані критерії, показники та рівні для оцінки розвиненості економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органами ДПСУ забезпечують діагностичні умови для проведення педагогічного експерименту щодо формування означеної якості.

Висновки. Таким чином, діагностику розвиненості економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органами ДПСУ доцільно здійснювати з використанням таких критеріїв та показників: *мотиваційний* (усвідомлений вибір своєї подальшої професійної діяльності у складі керівних кадрів відомства; прагнення стати професіоналом; ставлення до

економічних процесів країни, зокрема прикордонного відомства; самостійне поглиблення і вдосконалення знань з управління фінансово-господарською діяльністю ООДК; усвідомлення значущості економічних знань для практичного життя і професійної діяльності; прагнення подолати внутрішні перешкоди, що виникають у професійно-економічній підготовці; спроможність співпрацювати у команді (групі)); *когнітивний* (володіння знаннями щодо нормативно-правової бази, яка регламентує фінансово-економічність діяльність відомства; основних понять і категорій бюджету, бюджетної системи, бюджетного процесу держави; сутності та змісту фінансово-економічної діяльності ДПСУ; особливостей організації та ведення фінансово-економічної та фінансово-господарської діяльності в ДПСУ; порядку організації фінансового планування, складання і виконання кошторисів доходів та видатків ООДК; порядку організації та проведення контрольних заходів фінансово-економічної діяльності відомства); *операційний* (проведення аналізу фінансово-економічних показників; виконання фінансово-економічних розрахунків, робота з таблицями; раціональне та самостійне виконання практичних завдань; ефективне використання навчального часу; перенесення умінь на інші практичні ситуації; бажання приймати участь в фінансово-економічній діяльності підрозділу ООДК; використання фінансово-економічних знань для пояснення фактів навколишньої дійсності); *особистісний* (ініціативність, мобільність, самостійність прийняття управлінських рішень, критичність мислення). Запропоновані критерії та показники дають можливість оцінювати розвиненість економічної компетентності за трьома взаємозалежними і послідовними рівнями: низький, середній, високий.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є проведення педагогічного експерименту за двома етапами: констатувальним і формувальним щодо експериментальної перевірки дієвості створених педагогічних умов розвитку економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органами ДПСУ.

Використана література

1. Беспалько В. П. Элементы теории управления процессом обучения. Ч. 2. Измерение качества процесса обучения / В. П. Беспалько. – М.: «Знание», 1971. – 72 с.
2. Вітер С. Критерії, показники та рівні сформованості економічної компетентності молодших спеціалістів / С. Вітер // Теорія та методика управління освітою. - 2013. - № 10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_10_5
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Дичківська І. М. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Дивак В. В. Розвиток економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. В. Дивак ; "Ун-т менедж. освіти" НАПН України. - К., 2010. - 20 с.: рис., табл. - укр.
5. Коростіль Л. А. Самоосвіта особистості як соціальне та педагогічне явище / Л. А. Коростіль // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми: Видавництво Сум ДПУ, 2009. – №1. – С. 138 – 145.
6. Левчук Н. Сутність і структура економічної компетентності офіцерів управління органами Державної прикордонної служби України / Наталія Левчук // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 122–127.
7. Масленнікова К. С. Критерії та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх економістів / К. С. Масленнікова // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2009. - Вип. 2. – С. 94–100.
8. Падалка О. С. Дидактико-методичні основи формування економічної компетентності: навч. посіб. / О.С. Падалка, О.Т. Шпак, В.В. Приступа; Нац. пед. унт ім. М.П. Драгоманова. – К.: Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 239 с.
9. Приступа В. Зміст і структура економічної компетентності майбутніх інженерів радіозв'язку / Людинознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / Ред. кол. Т. Біленко (гол. Редактор), М. Чепіль, А. Федорович та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2011. – Випуск двадцять третій. Педагогіка. – 290с.- С.189-202.
10. Стеблюк С. В. Економічна підготовка молодших спеціалістів сфери кооперації: модель та її реалізація / С. В. Стеблюк // Освітологічний дискурс. - 2014. - № 3. - С. 211-219. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_3_23
11. Тушко К. Ю. Педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки : Дис... канд. наук: 13.00.04 - 2009.

Левчук Наталія Петровна,
*старший преподаватель кафедры
пограничной безопасности Национальной
академии Государственной пограничной
службы Украины имени Богдана
Хмельницкого*

ДИАГНОСТИКА РАЗВИТОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ МАГИСТРОВ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНАМИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНА

Аннотация. В статье обозначены особенности диагностического инструментария по измерению уровня развитости экономической компетентности у

будущих магистров управления органами Государственной пограничной службы Украины. Учитывая структуру экономической компетентности, систематизированы и уточнены критерии и показатели развитости исследуемой компетентности: мотивационный, когнитивный, операционный, личностный. Предложено оценивать развитость экономической компетентности по трем взаимозависимыми и последовательными уровнями: низкий, средний, высокий. Перспективами дальнейших исследований является проведение педагогического эксперимента формирования экономической компетентности у будущих магистров управления органами Государственной пограничной службы Украины.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, экономическая компетентность, диагностика, показатели, критерии, уровни.

Levchuk Nataliya Petrivna,
Senior instructor of
the Border Guard Security Department of
the National Academy of the Border Guard
Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi

**THE ECONOMIC COMPETENCE DEVELOPMENT DIAGNOSIS OF THE
FUTURE MASTERS OF MANAGEMENT OF THE STATE BORDER GUARD
SERVICE OF UKRAINE UNITS**

***Annotation.** The article outlines the features of the diagnostic instruments on measuring the level of the economic competence development of the future masters of management of the State Border Guard Service of Ukraine units. Considering the structure of the economic competence, the criteria and indicators of this competence have been systematized and specified: motivational, cognitive, operational, personal. The estimation of the economic competence development has been suggested according to three interdependent and successive levels: low, medium and high. The perspectives for further research is to conduct educational experiments on the economic competence formation of the future masters of management of the State Border Guard Service of Ukraine units.*

Key Words: professional competence, economic competence, diagnosis, indicators, criteria, levels.